

Валерій
ШЕВЧУК,
Віктор ГРЕСЬ

Великий мандрівець

Кінопритча про Кармалюка

...З висоти пташиного лету миготить земля: засніжена, безмежна, порожня.

- Слушай! - звідкільсь знизу виривається голосний вигук і розлягається в морозяному повітрі. Вигук довгий і протяжний - з молодих, ненатруджених грудей.

Земля наближається, можна відрізнити переїски. На погук лунає відповідь, яка також розсипається в розрідженому повітрі, наче дзвін. В третього голос зірвався від морозяного струменю, що стис раптом роздерте в крикові горло.

- Слушай, слухай! - вигуки сипались зусібіч. Наче півні, які змагаються, хто краще заспіває. Несеться над порожнім простором мертва каторжана луна... Стогнала завірюха, час від часу виривалося звідкільсь протягле і тужливе гудіння обережного дзвона.

Вже видно острог, який втопився в снігові. Довгі вузькі тунелі-коридори, вирубані в глибокому снігу, вони перерізують подвір'я, з'єднуючи поміж себе будівлі. Куряться димарі - стирчать прямо зі снігу... Сніговими коридорами блукають темні, замотані по самісінькі очі, постаті вартових.

Тонкими струмками тече крізь ґратчаті вікна пара. Звідкільсь знизу, начебто з бездонного колодязя, тягнеться тужлива арештантська пісня, тягне її самотній, грудний голос.

Ты воспой, воспой
Жавороночек,
На крутой горе,
На проталинке.
Ты утешь-ко, утешь
Меня молодца,
Меня молодца
Во неволюшке,
Во неволюшке
В каменной тюрьме,

Примітка редакції: «Кіно-Театр» знайомитиме читачів також із сценаріями, які мають художню цінність. Пропонований вашій увазі сценарій - результат цікавої творчої співпраці двох своєрідних митців - письменника Валерія Шевчука та режисера Віктора Греся. Незважаючи на те, що на час написання - 1972- їх було вилучено з творчого процесу, митці дуже відповідально поставилися до свого завдання. Після кількох кругів офіційних обговорень, сценарій так і не було схвалено до постановки.

До редакції сценарій передав Віктор Гресь.

За тремя дверьми
За дубовыми,
За тремя цепями
За железными...

Мигають заморожені тюремні вікна... тече пара крізь ґрати. Повільно розтають снігові мережки, хтось дихає на скло. Спочатку з'являється темна плямка, відталіна збільшується, і вже видно крізь скло бородате обличчя. Довге волосся, сумовиті, розумні очі. А чийсь голос тягне і тягне мелодію.

...Напишу письмо
К своему батюшке, -
Не пером напишу,
Не чернилами,
Напишу письмо
Горячими слезами.
Отец с матерью
Отступились:
«Как у нас в роду
Воров не было,
Ни воров у нас,
Ни разбойников...»

Відталіна затягується морозом, і знову людина дихає на скло: видно її зосереджений і водночас несусвітній погляд - це Кармалюк.

ВТИКАЧ

Тривожно грає дзвін... В кущах мигає сіра спина з червоним тузом.

Людина біжить. Їй уже немає сили бігти, місити тванюку, бо йде дощ. Холодний сірий дощ. Мозок ледве мріє, ноги болять, людина боса, сірячина чавить на плечі, штани подерті. Він має втомлене, заросле обличчя, і очі його блищать. Чагарники вже голі, голе й небо, хай і обняте хмарами. Під босими ногами мокра, лискуча трава, трава росте на піску, і коли він іде, пісок розлазить під ногами. Дощ обсипає його, як пісок, - він вдивляється перед себе... За мить посковзується, але втримується: перед ним прірва, глибока й сіра, десь там дзюрчить струмок; йому здається, що це берег моря. Бачить він і море, якому нема кінця, море й небо, однакові, як безмежна пустеля.

...Втомлений без краю, він опускається на мокру траву. Його обличчя напружене, очі чогось шукають, аж доки не зводяться брови: у синьому повітрі, помережаними водяними нитками, виникає марево - перед ним хутірець.

Висить над лісом, холодний і неживий: гонтовий дах, високий городчатий паркан і великі важкі ворота. Він іде через заросле бур'яном поле, і йому назустріч ступає білий кінь. Вони зупиняються один проти одного: білий кінь і чоловік. Вони дивляться один на одного: чоловік з заціпенілим обличчям і білий кінь. Потім він іде, і кінь плететься за ним. Нараз удар дзвону: зображення коня хитається, наче у воді, він немов відбитий у кривому дзеркалі: чоловік знову біжить. Ворота хутірця відчинені, він входить на хутір. Це якийсь чудний хутір: ні клунь, ні стаєнь. Вікна якісь круглі, і з кожного зорять на нього пильні очі. Він вступає в сіни, тут темрява, тільки чути його дихання. З рипінням відчиняються двері: на нього дивиться дід в якомусь балахоні. Очі в діда великі й сумні. Вони стоять так якусь хвилю.

- Давно не бачив тебе, хлопче, - каже дід.

- А давно, - відповідає самими губами чоловік.

- З великих шляхів, мо' прийшов? Бач, як потягло тебе?

- З великих, діду. З Сибіру.

- Це вже вкотре?

- Втретє, - хрипло відказує чоловік.

Дід всміхається. Перед ним здоровенна книга. Він гортає її і всміхається. Це сумна й трохи нежива усмішка.

- Що ж ти виходив, хлопче?

Чоловік зводить ясні й чисті очі.

- А те, що лишився той самий...

- Мабуть, добре тобі за це платили, раз очі так позападали?

- Немало, діду. А розписки на спині, діду...

- Не мало, хлопче?

- Не мало, діду. Але цього разу я, здається, втомився...

Чоловік опускається на підлогу і на нього раптом напливають обличчя: Хрон, Копчук, Марія, син Іван, Янчевський, хлопці, обличчя діда й коня, всі вони наче в кривих дзеркалах... Калатають дзвони. Чоловік зводить втомлені очі... Чути собачий гавкіт...

Уже не вві сні, а справді чується собачий гавкіт.

Устим спить на скирті сіна. Він розплющується. Низьке небо, далекі краєвиди тайги. По видолінку несеться купа собак, а за ними на конях - мисливці. Очі в Устима стають уважні й сторожкі. Обличчя в нього заросло бородою, але й борода не ховає, як він змерз. Він аж синій і вкритий буберцями. Але він слідкує, доки не ховаються з визору мисливці й собаки, а тоді зіслизує зі скирти додолу. Задереженіло махає руками - тіло його тремтить з холоду. Тоді він починає бігти.

Низьке небо стелиться над землею. Видно якогось великого птаха. Птах кричить... Він починає йти все повільніше й повільніше. Він сам на пустельній лісовій дорозі. Дорога сіра, як і небо; його обличчя зовсім таке саме, як було там уві сні, очі неспокійні й сумні...

За мить його обличчя розпогоджується...

...Раптом спалахує високе, сліпучо-синє небо, в небі - лелека. Пташка стоїть у повітрі, тоді розвертається і стрімко летить донизу. Мигає залита сонцем дорога, дорогою йдуть якісь люди. Пташка спускається... Люди розсотуються з дороги: кожен

двір ковтає одного чи двох. Кричить півень, бредє по вулиці худоба, здіймає куряву, корови дивляться спокійними лагідними очима, вони мукають, відчуваючи рідну домівку, і біля кожного двору, зустрічаючи корів, стоять молодичі. Впускається в криницю відро, там чиста, аж синя вода. Цебер падає на ту воду, розходяться кола, і цебер поринає. Потім здіймається вгору, і з нього дзвінко стікає в криницю голуба й іскриста вода.

Лелека стрімко проноситься над площею...

...Свистять різки. Два здоровенні дядьки стоять біля широкої колоди, а на ній - вже закривавлене тіло підлітка - Устима. Неподалік суха, аж чорна, жінка у панській одежі, вгорі - сонце, поруч на траві спокійно пасуться гуси, мирно пощипують траву. Дядьки луплять, а пані нечутно, самими губами рахує.

- А закляте, - каже один з дядьків. - Й бити нецікаво. Б'єш, як по колоді.

- Воно замахуватися треба краще, - каже другий. - От як я!

Спадає зі свистом різка, значачи на тілі свіжий рубець. Вже вся спина в тих рубцях. Незворушна пані стоїть і рахує. Біля воріт юрба селян. Стоять, похнюпивши голови.

- Zle bijesz, galganie, - каже пані. - Czemu nie krzyczy?

Енергійніше злітають різки.

Русавий чуб падає на колоду. Обличчя хлопчини стиснуте лютою мукою.

- Czemu nie krzyczy? - кричить уже пані.

- Вже без тями він, пані, - каже один з дядьків.

- Перестаньте, - наказує пані. Вона підходить до розпластаного тіла і підіймає за волосся голову. Затуманений погляд хлопчини вловлює птаха, що стоїть в небі, білого птаха з великими крилами. Птах начебто замирає в повітрі і стає вогненно червоним.

Голова безвільно падає на колоду.

Стоять біля воріт селяни. Стоять, похнюпивши голови.

Не чути їхніх голосів, вони мовчать, але повітря заповнюється їхніми думками, внутрішніми голосами:

- За що це його!..

- Дивився вовком. Біда нашому чоловікові, коли вовком дивиться.

- Скоро вже й дивитися закажуть!

- Їм гайдамаки ще сняться, - чується глибокий старечий голос. - Ті як подивляться, то язик проковтнеш...

Насправді стоїть тиша...

- Jeszcze zuje? - питає пані.

Дядьки перевертають тіло. Хлопець розплющує очі. Пані схиляється над катованим і раптом здригається. На неї дивиться каламутний, червоний погляд.

- Diabel jakijś, - буркоче вона крізь зуби - Pojdziesz w rekronty.

Вона йде до панського будинку. Висока й худя. Очі в неї знову неживі. Обличчя закривлене.

З юрби селян виділяється кремезний чоловічина.

- Забирай його, - каже один з дядьків. Це Сало, він в добрій одежі, обличчя в нього сонне й сите.

Чоловік бере хлопця на плечі. Той дивиться сумним, нерухомим поглядом. Чоловік згинається під ношею й несе хлопця. Люди мовчки розступаються. І знову тиша, і знову гудіння внутрішніх голосів:

- І, діду, - лунає чийсь голос, - що було, те за водою сплигло. Тепер вони в могилах усі - і запорожці, й гайдамаки... тому-то воно й біда...

- А в могилах. Та кажуть, прийде година господня, встануть, то здвигнення велике буде і крові багато. А той час великий по познаках пізнати можна буде. Важкі то познаки і не забути їх треба...

- А які то познаки, діду?

- А познаки значні. Папороть удень цвістиме і яструб голубкою стане.

- Скажіть краще: як рак свисне...

- А свисне, - каже з твердою переконаністю дід. - Так свисне, що люди й матерів рідних не пізнають.

Мовчки стоять селяни. Тиша, тільки шум трави під ногами.

...Чоловік несе хлопця через вулицю. Він іде в якомусь заціпенінні.

З-за плеча звальюється голова хлопця. В погляді хлопця незрозумілий біль і полум'я. Але він і пригашений, начебто справді втратив тьму. Тільки одна сльоза зривається і падає на батькову руку.

- Все-таки заплакав? Вони не люблять, коли ми не плачемо, - каже чоловік.

Хлопець мовчить. Його погляд нерушно дивиться в глибину.

- Але ти, синку, поплач. Воно легше, коли поплачеш...

Однак хлопець не плаче. Його погляд уже застяттий.

Назустріч біжить мати. Вона заламує руки.

Вносять хлопця на двір.

- Живий? - питає дід, який сидить на призьбі. В нього сліпі очі й обрамлене білою бородою обличчя.

- Від того не вмирають, - каже батько, втираючи піт. - Заживе, як на собаці. Чи він перший, чи він останній...

У двір входять сусіди. Жінки і чоловіки.

Хлопця кладуть на ряднині.

- Добрий день у двір вам!

- Треба покликати бабу, - каже одна із жінок. - Хай би зіллям обклала.

...Хлопець лежить, поклавши на бік голову. Перед ним шмат білого рядна з червоними пасмугами й трава. В траві повзають мурахи, земляні блохи. Шматок білого рядна ледь-ледь розгойдується...

...Як міраж стелиться над самісінькою землею туман. По пояс в цьому тумані скаче вершник на білому коні. Він без шапки. По обличчю й по лезу шаблі, яку тримає перед собою, розбиваються великі краплі. За спиною - море козацьких коней, - все це пливе начебто в сивому тумані. Кінські шиї, наставлені списи, роздерті в захваті роти... Безмежна, глибока тиша. І раптом падає сонячний промінь. Блищить смарагдово роса. Рветься й розповзається кошлатий туман. Під білими кінськими

копитами - червона земля. Вологі грудки летять з-під копит, червоно падаючи на білі круди коней і на вершників... Раптом тишу прориває барабанный стукіт і виття флейти...

Устим натужно розплющує очі, він ще в напівзабутті. Б'є барабан. Здіймає куряву сірий солдатський чобіт. Вулицею йде кілька солдатів і б'є в барабан. За ними йдуть пов'язані хлопці. Ззаду з рушницями ще кілька солдатів, потім юрба жінок, дівчат, чоловіків. Жінки голосять.

Рветься з ланцюга собака. Плачуть жінки. Б'ють барабани. Валка повільно проходить. В рекрутів похилені голови, вони важко ступають босими ногами в пилуку...

Устим лежить, поклавши на бік голову. Очі розплющені. Перед ним шматок рядна й трава. Над дорогою в'ється курява, крізь яку ледве пробивається сонце - здається воно повільно розчиняється в небі і в цій куряві.

Немов з глибокого колодязя пливуть голоси:

- Що таке, дочко? - питає дід.

- В рекрути забирають, похмуро відказує батько.

- Казала пані й Устимові таке світить, - зітхає мати.

- Е, скільки ще того часу: перебудеться і перемелеться!

- Мо' перемелеться, а мо' й ні, - каже дід.

Перед Устимом шеренга солдат, вони виструнчені й байдужі... Вони стоять двома лавами аж туди, до неба, там витинається сонце, велике й жовте...

Його роздягли до пояса, руки прив'язали до рушниць. Б'ють барабани, стоїть офіцер з тонким і ніжним обличчям, його вуста наглухо замкнуті, він виструнчений, як і його солдати. Б'ють барабани і стоять шеренги, через які тягнуть Устима двоє солдат. Стукотять палиці, чи може то батько поночі молотить снопи: падають палиці на спину, падає на сніп цїп. Знову на спину, і знову на сніп. Він повертає голову, в нього заціпеніле обличчя, геть таке, як тоді, коли його покарала пані. Велике сонце ступає йому назустріч; б'ють барабани, горять смолоскипи, бліде й розумне обличчя офіцера. Вони на якийсь мент зіштовхуються поглядами - цей офіцер і він: два погляди, один червоний, як вогонь, другий - розумне здивування. Б'ють барабани...

Устим прокидається. І справді - чути стукіт.

У вікні палахкотить вогонь. Він виходить у сні, п'є із дзбанка воду. Виходить надвір, тут горить смолоскип, світло його зламається в сумних собачих очах. Мати набирає в сито зерно і віє, а батько кидає ціпом. Устим дивиться туди, на вулицю - все село в смолоскипах, чути, як стукають ціпи, обличчя в матері і батька як маски. Устим бреде до повітки і виймає звідти свого ціпа.

- Облиш, каже батько, спиняючи роботу. - Іди спи... Завтра панщина... та й тобі до двору...

Устим сідає в зерно.

- ...Я вб'ю її, тату! - тихо, але твердо говорить він.

- Ану замовч, - кричить батько, вдаряючи ціпом. - Дурне в голову забираєш... А про душу ти думаєш?..

Стоїть довга глуха пауза, тільки ціпи одноманітно б'ють об землю.

- Хіба нам солодко, сину, - мати облита чудним світлом смолоскипа. - І нам не солодко. А притерпишся, пригнешся, то й нічого. Наче й треба так. За батьків ще наших було інакше, а теперечки терпи...

- Люди дрібніють, внучку, - почувся голос діда, якого Устим раніше й не добачив. - Отак чим далі, то й дрібніють.

Мовчить хлопець, голову опустив.

- Притерпись, синку, каже мати. - Нічого не дасть це думання. Схилися й покорися, краще вже ряднинкою простелися, ніж гріх на душу брати. Від похилу спина не згорбиться тобі: пани покірних люблять. От і візьме тебе за добірного. Тобі краще і нам краще...

Батько спинив ціпа і тому засвітився погляд.

- А прокляв би я такого сина!

- Ми худоба, - сказав дід. - чи з нас роблять худобу. Але й люди ми... Твоя голова, внучку, і розум твій. Але не стань зарізякою... Великий гріх то, внучку...

Устим сидить все так само опустивши голову. Мовчить, плечі його, однак, здригаються.

- Ти поплач, - каже батько. - Бо тільки тим і відбудешся. Коли чоловік заплаче, мнякий стає. А мнякий, то й зла не носить.

...Над лісом підіймався місяць, осяваючи долину, в якій топиться село і смолоскипи, що біжать у ніч.

Устим уже йшов. Очі горіли затятим полум'ям. Він ішов, тримаючи в руках сокиру, десь гукав пугач, а він раптом відчув, що сльози ринули йому з повік.

Перед ним були гайдамацькі криниці.

Стоять перед горою три криниці. Криниці оточено загорожею.

Устим упав на коліна і схилився над зрубом.

З глибини криниці виднілися зірки...

- Гей ви, - закричав він. - Лицарі-гайдамаки. Прокиньтесь, я хочу струсити цей світ. Прокиньтесь, я хочу побалакати з вами. Вогонь мене пече, - він шепотів зашерхлими вустами, - пече лютий вогонь мене, і я не знаю, що він зробить зі мною завтра і позавтра. Я не хочу бути сам! Чуєте ви! Я не хочу бути сам!

З глибини колодязя відповіла йому луна...

Він повільно зводиться і тримаючи перед собою сокиру, завмирає. Перед ним горить мертвим, химерним світлом пень. Його очі розширилися, уста розтулилися, і він повільно йде на той вогонь.

- Гей ви, гайдамаки, - шепоче він. - Може, я також з племені хробаків. Але москалем я не буду!..

Він протягує до палаючого пенька руку, очі його запалилися жахом. Майнула сокира, і кров цівкою вдарила йому в обличчя. Сокира стукнулася об край зруба, і, перевернувшись, пішла донизу, на дно. Плескіт. Зоряні відбитки в воді розчахнулися. Піднялися стовпом і розсипалися безліччю крапель.

Як чиєсь обірване зітхання, гойднулася і завмерла луна.

ВТІКАЧ

Шумує, клекоче вода, б'ється бурхлива сибірська річечка, несе на собі малого плотика. Плотик кидає з боку на бік, на ньому кілька людських постатей. Розлунюються дзвінки постріли: один, другий. Один з утікачів затискає рану на руці і падає на пліт, його підхоплюють. По березі скачуть козаки. Вони стріляють і щось кричать. Берег несподівано обривається - попереду болота, поміж яких петляє річка, несучи на собі пліт з утікачами. Осаул кілька разів бабахнув навздогін, а тоді досадливо сплюнув:

- Ушла награда... Если с рыла по трешке - целых девять рубликов серебром...

- Да ты не горюй, мил человек - деньги небольшие... а на том свете зачтется. Пушай плывут себе с Богом, - відказав літній козак.

- Вертай назад, зря коней морили, - буркнув козак з рубцем і смикнув повіддя, але відразу ж матюкнувся, оскільки кінь провалився в яму. - Воистину дорога каторжная!

- Оттого и каторжная, - засміявся молодий, що веде на каторгу...

Старий розвернув коня, позіхнув і тихо сказав:

- Так-то, паря, поглядишь, дорога на каторгу ка-быть узенькая, а подумаешь, то выходит, - похмуро закінчив він, - больно широкая!

- Туда-то широкая, - показав зуби осаул, - а оттуда опять узенькая. Попасть легко, а не вырвешься!

- А энти-то вырвались! - додав молодий козак. Всі замовчали.

- А я все же прошил одного, - гордо сказав козак з рубцем.

- Прошил, не прошил, - крикнув осаул, сердячись, що це не його заслуга. - Все одно не вырвутся... Каюк им, все равно, передохнут: впереди мороз, болота, голодуха... А дальше карымы, у тех живым не вырвешься - не пожалеют!..

Скеля з козаками віддається, голоси їхні глухнуть, тоді зезають... Пліт повільно рухається поміж корчів та трясовини.

- Кажись ушли! - почувся чийсь голос.

- От этих ушли, к другим приткнемся, - байду-же відказав другий.

На носі плотика палало вогнище, в казанку щось булькотіло. Біля вогнища сиділо двоє, зарослі, з потемнілими очницями. Устим лежав поруч і наче спав. Ті, двоє, вели тиху розмову.

- Мне никак нельзя попадаться... Мне лучше уходит от каторги.

Рудобородий всміхнувся, але промовчав. Крутилися довкола білі сніжини - перший сніг.

- Зима скоро, - з тугою сказав він, - погуляю еще малость и айда назад в острог. Спокаюсь... Сердобольный у нас смотритель, выпорот, конечно, для порядка, на цепь посадит для острастки... Потом простит, еще расспрашивать будет, где бегал, каких людей видел... Я уж семь годков по лесам гуляю - всю Сибирь искуралесил. Как закукует

кукушечка - кланяюсь каторге... Летом гуляю, зимою - в остроге, уж и начальство приучил к своему баловству!

- А что дальше не бежишь?

- А дальше мне бежать некуда, да и неохота! - Рудобородий знову всміхнувся. - По Сибири вольнее... Да и легче думается. Сибирь тем хороша, что врать не велит. В Россее смирение напускай, а за углом делай, что хошь. А здесь живи как хочешь и каков ты есть, не притворяйся, не заставляють... В Россее думают, что ты самый худой человек, коли цепочкой обзавелся... А в Сибири знают, что мы не хуже других. Живут и на воле люди хуже тебя, а сидишь ты, затем только, что проще других, глупее. Попался - значит концов хоронить не умел...

- А меня тоска гложет по той самой Россее... Хотя в ней и дураки водятся и терпеливых хоть отбавляй... - зітхнув другий.

- Во-во!

- Во-во... - передражнив другий. - Во-во... - это ежели на все сбоку, со стороны поглядеть... а ты толченый-меченый, изнутри глянь, что получится! Эх, паря, нет мне смыслов бежать на «авось», лишь бы побродить по лесу... - І сердито закінчив: - Я жить и помирать должен в Россее, а не под сибирской корягой! Где родился, там и помру! Хочу воли у себя дома!..

Помовчали. Рудий обережно зняв казанок і впустив у воду, щоб швидше схолонула каша.

- Ну и дурак, видал я таких и на цепи, и на воле... - байдуже сказав рудий. - Вот еще один, - посміхнувся він у сторону Кармалюка, - видно одних с тобой кровей, хоть и с хохлов... Коломуты - ни людям покою, ни себе!

Вечоріло. Кармалюк дивився в небо, очі його були розплющені, а на обличчя клалися білі великі сніжини. Сніг йшов, начебто навскісний дощ.

...Осідали пластівці снігу й на зелене листя дерев. Було то дивне й гарне видовисько. З-під снігу витиналися польові квіти...

...Вони стоять, обійнявшись: жінка в темному і чоловік в потертій одежі з торбою за плечима. Вони сплелися в щось одне, важко навіть розібрати обличчя. Сніг кружляє і падає. Застигли дві малі постаті на безмежній рівнині. Світить сонце і падає сніг.

Руки розтискаються, вони дивляться одне на одного: чоловік і жінка.

- Гадала, помер ти, Устиме. Вже й за упокой хотіла правити...

- Забуваєш, жінко. Мій заповіт, кажу, забуваєш...

- Не забуваю. Але чим далі, тим чужіші стаємо ми з тобою, чоловіче... Я тепер, як пані яка: куди не йду, за мною очі йдуть.

Він мовчить, тоді нахиляється й розв'язує торбу.

- А я оце пошевцював трохи в дорозі. Був час і пошевцював.

Він знімає лантуха і виймає чоботи. Одні великі, другі менші, треті ще менші.

- Якщо воно крадене, то не треба, - каже вона.

- Чи багато ти в мене взяла краденого? - прикро питає він.

- Не знаю, де діваєш те добро, - каже жінка. - Та й байдужки мені. А краденого ти мені справді не давав...

- Ну то й бери. Думаю я про вас, Маріє. Весь час думаю...

- Від думок не легшає. Думка їсти не просить...

- Бог з тобою, жінко. Ми знали про те, як побирались...

- Знали, та не відали...

Вони стоять серед безмежної рівнини - дві малі постаті. Сніг перестав. Гріло сонце, і біле, вкрите снігом поле на очах зеленіло. Сніг танув - підіймалася над землею біла пара...

...Вдарив лучок по струнах скрипки. Забігали пальці по дірочках сопілки. Злетів над головою бубон, затріпотіли брязкальця... Але звуку нема. Хіба журкотить і журкотить вода. Струмені води падають на темні старечі руки - миються. Покрита білим полотном висока діжа, здається, дихає - сходить у ній тісто. Починається весільна музика, співають дівчата. Руки витираються білим рушником. З діжі сповзає полотно і руки повільно впускаються в тісто, місяць його. Потім тісто густим струменем витікає на широку стільницю - дівочі пальці рвуть його і розкатують. Рoste на очах весільний коровай, його прикрашають шишками, посередині ставлять хреста. Тоді обережно й урочисто саджають у піч.

Коровайниці ставлять посеред хати лавку, обходять довкола неї з порожньою діжею, співають. Ставлять діжку на лаву і цілуються хрест навхрест.

...Лиця молодих сяють від щастя. По боках Устима й Марії дружки й бояри. Співають дружки. На столі коло свашок стоїть хліб, а на ньому вишитий очіпок. Урочисто входить мати молоді, вона заплакана, в руках блюдо з завітчаною хусткою. Одна з молодниць:

- Пане старосто! Благословили на все добре, благословіть своєму дитяті русу косу покривати!

- Бог благословить! (тричі).

Дружки співають. З Марії урочисто знімають вінок, стрічки, кладуть на стіл. Покривають її кольористою хусткою. Молодиці вдягають очіпок і виконують відповідний ритуал. Марія плаче, але їй «не плачеться», вона дивиться щасливими в слюзах очима на Устима. Староста гостить свашок горілкою. Ті випивають, а потім просять випити молодих. Молоді встають, беруть хусточками чарки, п'ють і цілуються. Знадвору зазирають в хату діти, молоді, баби. Перед молодими кладуть коровай. Молодший з дружок розносить шматки короваю: батьку з матір'ю, потім іншим. Нарешті виходить надвір - тут грає троїста. Дружка підносить скрипалеві сподок з короваю - всі сміються. Грається веселий танок. За спинами музикантів сідає сонце...

За столом молоді, перед ними миска і дві зв'язані червоною ниткою ложки. Старша світилка тримає над головою запалену свічку.

(Продовження в наступному номері)